

QËLLIMI I JETËS

MURTEDA MUTAHHARI

FJALA E BOTUESIT

Ky libër është përmbledhje e pesë ligjëratave të zhvilluara në vitin 1972 rreth “qëllimit të jetës”, si dhe është pjesë e serisë së quajtur: “Bota në perspektivën islame”.

Gjatë viteve të atëhershme, çështja e përpilimit të librit me titull “Perspektiva islame mbi botën” dhe prezentimi i tij para gjeneratës së re atraktuan popullin e arsimuar fetarisht, dhe për këtë shkak kjo tematikë është shqyrtuar në mesin e një grupi të vogël që nuk kishte më tepër se dhjetë anëtarë.

Mutahhari zakonisht parashtronte tematikën interesante, shumë herë para tubimeve të vogla ose të mëdha, e kritikonte dhe analizonte para se t’ia prezentonte publikut, pastaj do të fillonte të shkruajë në stilin e tij atraktiv. Vepra e tij “Hyrje në perspektivën islame të botës” është shkruar në verën e vitit 1978, edhe atë në formë koncize me shtatë pjesë, kurse më vonë gradualisht është botuar në mënyrë serike.

Faktori që na inkurajon në botimin e këtyre ligjëratave fshihet në idetë e pastra dhe origjinale të Mutahharit të cilat kanë burim islam, në një anë, kurse në anën tjetër kemi parasysht porosinë e prijësit bashkëkohor që gjenerata e re të përfitojë më tepër nga punimet e këtij dijetari të rënë dëshmor, idetë e të cilat janë udhëzuese për shoqërinë islame.

Kështu veten e konsiderojmë të obliguar për t’ua ofruar tekstin origjinal lexuesve të veprave të Murteda Mutahharit, pa ndonjë ndryshim, përpos të disa frazave duke shpresuar se do të jetë i pranishëm.

Në këto ligjërata dijetari ynë shqyrton qëllimin e jetës nga aspekti i Kur’anit dhe shkollave të ndryshme filozofike si dhe hap horizontin intelektual në çfarëdo mënyre për ta aftësuar mendjen e njeriut që lirisht t’i konceptojë. Nëse qëllimi i jetës definohet ashtu siç kërkon dhe potencon Kur’ani, atëherë do të përfitohet jeta e ngazëlluar dhe e ndriçuar, e cila do të produkojë njerëz dhe shoqëri që ndryshojnë nga ato të sotmet, bile këtë edhe e kërkon njerëzimi.

A konsiderohen dhembjet dhe vuajtjet, të cilat e kanë bërë aq të hidhur jetën e sotme të njerëzve, rezultat i mosnjohjes së qëllimit të jetës?

Jeta nuk është e hidhët dhe e pakënaqshme në vete, por devijimi nga rruga e drejtë ua imponon njerëzve të gjitha këto dhembje dhe vuajtje.

Sot gjenerata e re e shoqërisë sonë ndien nevojën për hulumtimin e jetës më shumë se kurdo herë më parë edhe atë për ta shfrytëzuar revolucionin e sublimuar shpirtëror dhe për t’i ndriçuar rrugët e errëta të materializmit modernistik nëpërmjet njohjes precize të qëllimit të jetës.

Dijetari shehid, Murteda Mutahhari u lind në vitin 1918 në fshatin Fariman të Mesh’hedid gjegjësisht në Horasan. Ai studio 16 vjet në Kolegjin teologjik në Kom letërsinë, drejtësinë dhe disa lëndë tjera islame. Pastaj disa vjet punoi si profesor i teologjisë dhe filozofisë në të njëjtin kolegji dhe në Universitetin e Teheranit. Pas një kohe koncentrohet në hulumtime, gjë që produkoj publikimin e shumë veprave fetare, filozofike dhe sociale.

Erudicionin dhe gjithanshmërinë e tij si dijetar e dëshmojnë ligjëratat e tij të shumta, pamfletet dhe librat, eventualisht 35 punimet e publikuara, ndër të cilat më të njohura janë “Islamic World Vision” (Vizioni islam i botës), “Man in the Qur’an” (Njeriu në Kur’an), “Islamic Revolution” (Revolucioni Islam), “Mon and Faith” (Njeriu dhe besimi), “Divine Justice” (Drejtësia Hyjnore), “Society and History” (Shoqëria dhe historia), “Revelation and Prophethood” (Shpallja dhe peygamberllëku)...

Ra shehid në vitin 1980 në Teheran.

Inicialet “a.s.” vihen pas emrit të Muhammedit a.s. dhe peygamberëve tjerë si shkurtycë e frazës: “Paqja dhe shpëtimi i Zotit qofshin mbi të”.

RUMI

QËLLIMI I KRIJIMIT

Një ndër problemet fundamentale që duhet të hulumtohen është (problemi) i “qëllimit të jetës”. Njeriu gjithmonë shtron pyetje se “çka është qëllimi i jetës së tij” dhe “si duhet të jetë objektiviteti i jetës së tij”!? Sipas aspektit islam njeriu mund të pyesë gjithashtu se “cili është qëllimi i misioneve peygamberike”?

Qëllimi i misioneve peygamberike nuk u ngjan qëllimeve individuale të njerëzve e popujve, për të cilët peygamberët janë të dërguar, kështu, peygamberët janë të dërguar për t'i udhëhequr njerëzit në drejtim të qëllimeve të posaçme. Duke shkuar një hap më larg, ne mund të pyesim: “Cili është qëllimi i krijimit të njeriut dhe krijesave tjera?”

Kjo çështje ka nevojë për analiza ekzakte. Ndoshta “qëllimi i Krijuesit ka të bëjë me manifestimin e dëshirës dhe qëllimit të Tij”. Ne nuk mund t'i parashtrijmë Zotit qëllim e as të besojmë se Ai dëshiron të përfitojë diçka me veprat e Tij, ngase një supozim i tillë përcakton veprim të mëngët që u takon krijesave me fuqi potenciale por jo edhe Krijuesit, gjë që do të nënkuptonte se Ai lëviz kah përkryerja për të arritur një gjë që s'e ka.

Ndonjëherë “qëllimi i krijimit” nënkupton qëllimin e veprës së krijuar, por jo të Krijuesit. Ky qëllim paraqet lëvizjen e krijesës kah përkryerja, por nuk paraqet përkryerjen e vetë Krijuesit. Në këtë mënyrë nëse mendojmë se natyra e krijimit ka qenë gjithmonë lëvizje kah përkryerja, atëherë motivi qëndron në krijim. Në realitet, çdo gjë e krijuar ka një shkallë të pavarur të përkryerjes nga ajo që përfitohet; kështu, për çdo gjë ekziston shkallë e papërsosurisë si dhe shkallë e përkryerjes derisa të arrihet maksimumi. Çështja e “motivit të krijimit të njeriut” në thelb ka të bëjë me “natyrën e njeriut”, talentet e brendshme dhe përkryerjet e mundshme. Nëse përkryerjet kompletohen në një njeri, atëherë mund të themi se ai është krijuar për to.

Është e qartë se s'ka nevojë të elaborohet qëllimi i krijesës së njeriut si materie e ndarë dhe do të mjaftojë të shihet se çfarë lloji është krijimi i njeriut dhe çfarë aftësie ka; me fjalë të tjera, diskutimi ynë ka të bëjë me aspektin islam rreth kësaj çështjeje e jo me atë filozofik. Ne jemi të obliguar të shohim se si e shikon Islami njeriun dhe aftësitë e tij!

Natyrisht, edhe misioni i peygamberëve përgjithësisht e lehtëson përkryerjen e njeriut dhe i ndihmon t'i ç'rrenjosë të metat që nuk mund t'i ç'rrenjosë as individit e as shoqëria, por vetëm me ndihmën e Shpalljes hyjnore që e udhëzon në drejtim të përkryerjes.

Sipas kësaj, çdo individ duhet të shohë se çka mund të jetë pas identifikimit të aftësive, gjegjësisht t'i realizojë ato. Ky është qëllimi i jetës sonë.

Deri këtu kjo temë u shqyrtua në mënyrë të përgjithshme, kurse tash të hyjmë në detaje: A e ka shqyrtuar Kur'ani qëllimin e njeriut dhe a e tregon qëllimin e krijimit të tij si dhe të misionit të peygamberëve.

Shpeshherë themi se njeriu është krijuar për ta kërkuar lumturinë kurse Zoti nuk do e as nuk ka ndonjë fitim prej krijimit të njeriut. Aktualisht, njeriu lirisht mund të përcaktohet e ta zgjedhë

rrugën e vet. Udhëzimi i tij është çështje e obligimit dhe besimit, e jo e instinktit dhe dhunës. Kështu, përderisa është i lirë, do të mund ta zgjedhë rrugën e vërtetë.¹

Çka është lumturia sipas kontekstit të Kur'anit? Shpeshherë thuhet se qëllimi i krijimit të njeriut dhe misioneve pejgamberike është zhvillimi i diturisë dhe mendimit, ashtu që sa më shumë të mësojë dhe ta sigurojë fuqinë për të vepruar ashtu siç dëshiron.

Kështu, qëllimi i krijimit të farës është të realizohet aftësia për t'u shndërruar në bimë të rritur, apo zhvillimi i qengjit në dele manifeston qëllimin e krijimit (i dobishëm ngase ai ka aftësi dhe mundësi për dituri; sa më shumë di, aq më shumë e shfrytëzon diturinë e vet dhe është aq më afër ndaj qëllimit dhe motivit të tij njerëzor).

Ndonjëherë thuhet se qëllimi i jetës së njeriut është lumturia gjatë jetës, eventualisht të jetojë jetë komode e të lumtur, të kënaqet me begatitë e krijuara dhe të natyrës, me pak vuajtje e dhembje nga shkaqet natyrore ose të krijesave tjera.

Kjo gjë konsiderohet lumturi! Pra, kjo gjë do të thotë kënaqësi maksimale dhe dhembje minimale.

Gjithashtu thuhet se edhe pejgamberët janë dërguar t'ia mundësojnë njeriut kënaqësinë maksimale dhe vuajtjet minimale. Të dërguarit theksonin botën e ardhshme si vazhdim i kësaj jete; me fjalë të tjera, është referuar rruga e lumturisë njerëzore si shpërblim, kurse në të kundërtën është dënuar. Ky shpërblim dhe ky dënim prezentohen si modele të kësaj bote, ashtu që ligjet e kësaj bote të mos bëhen të kota. Meqë të dërguarit nuk kanë mundësi të shpërblejnë ose dënojnë në këtë botë, atëherë afrohet bota tjetër ku veprat e mira shpërblehen kurse të këqijat dënohen.

Përkundër kësaj, nuk hasim ndonjë gjë të tillë në Kur'an, ku qëllimi i krijimit të xhineve dhe njerëzve është "adhurimi".²

Ndoshta kjo duket vështirë për t'u kuptuar!

Çfarë dobie ka adhurimi i Zotit?

Ai s'ka dobi prej (adhurimit).

Çfarë dobie ka njeriu prej tij?

Kjo çështje është cekur në Kur'an si qëllim i krijimit.

Përkundër asaj se bota e ardhshme është vazhdim i kësaj bote, Kur'ani thotë:

"A menduat se Ne ju krijuam kot, dhe se nuk do të ktheheni te Ne"? -³. Këtu kuptohet se çdo gjë është krijuar me urtësi.

A mund të paramendohet se krijimi është i paqëllimtë dhe se njeriu nuk i rikthehet Zotit?

Në ajetet e Kur'anit çështja e ringjalljes përsëritet me çështjen e krijimit. Besimi i tillë mbështetet në atë se kjo botë ka Zot, Ai nuk krijon gjë kot, çdo gjë është e rregulluar dhe nuk është lojë dhe se ekziston rikthim në Te, gjegjësisht (i kthehemi) Atij që sundon mbarë gjithësinë.

1. Kur'an, sure "El-Insan", ajeti 3: "Ne e udhëzuam atë në rrugë të drejtë, e ai do të jetë: mirënjohës ose përbuzës". (76:3)

2. Kur'an, 51:56

3. Kur'an, 23:115

Asnjëherë nuk mund të mos e vlerësojmë idenë e Kur'anit se njeriu është krijuar për të përfituar sa më tepër njohuri e për të punuar derisa ta arrijë qëllimin e vet. Ai është krijuar për të adhuruar dhe se vetë adhurimi i Zotit është qëllim i adhurimit.

Nëse njeriu nuk e njeh Zotin (gjë që konsiderohet hyrje në të adhuruarit), atëherë nuk përparon kah qëllimi i krijimit, dhe sipas aspektit kur'anor, ai nuk është i lumtur. Edhe pejgamberët janë dërguar për ta udhëzuar ate kah lumturia, gjegjësisht kah adhurimi i Zotit.

Kështu qëllimi dhe ideali që ofron Islami kanë të bëjnë me Zotin kurse çdo gjë tjetër konsiderohet preparative dhe nuk ka vlerë të pavarur e fundamentale.

Në ajetet ku Kur'ani cek qeniet e përsosura njerëzore, ose flet për vlerën e tyre, thuhet se ata me të vërtetë e kuptuan qëllimin e jetës dhe janë përpjekur ta përfitojnë ate.

Ibrahimi a.s. thotë: “Unë me veten time i drejtohem Atij që krijoj qiejt e tokën, larg besimeve të tjera, unë nuk jam prej atyre që i përshkruajnë shok!”⁴

Në këtë kaptinë gjithashtu thuhet: “Thuaju” Namazi im, kurhani im, jeta ime dhe vdekja ime janë thjesht për All-llahun, Zotin e botëve”⁵

Monoteizmi i Kur'anit nuk është vetëm intelektual, gjegjësisht të menduarit se origjina e gjithësisë është një gjë, kurse krijuesi është gjë tjetër, por përmban në vete besimin dhe bindjen se ekziston vetëm një Krijues dhe se qëllimi i vetëm i tij është Ai, kurse të gjitha qëllimet tjera janë produkte plotësuese të Tij.

Kështu në Islam çdo gjë rrotullohet rreth Zotit, bile edhe qëllimi i misionit të pejgamberëve dhe i jetës individuale.

Tash ta studiojmë çështjen e adhurimit!

Në ajetin e dytë fjalët e Ibrahimit tregojnë devocion të pastër kurse ai (Ibrahimi) e paraqet veten si rob i Zotit dhe mendon vetëm për Te.

Sa i përket misionit të pejgamberëve, Kur'ani ofron disa shpjegime, p.sh. në suren “Ahzab”, në ajetet 33,45 dhe 46 thuhet: “O ti pejgamber, ne të dërguam ty dëshmues, lajmëtar, përgëzues e qortues dhe me urdhrin e All-llahut, thirrës për në rrugën e Tij dhe pishtar ndriçues”.

Kështu, i dërguari është dëshmitar i veprave të njerëzve, lajmëtar përgëzues për veprat e mira, të cilat i rekomanduan të dërguarit, qortues kundër veprave të këqija dhe i thirrë njerëzit ta njohin Zotin, i cili është edhe qëllimi përfundimtar.

Në vende tjera misioni i pejgamberit theksohet si obligim për t'i udhëzuar njerëzit prej errësirës në dritë. Kështu, është e qartë se populli thirret për ta njohur Zotin kurse të dërguarit qëndrojnë mes krijësive dhe Krijuesit.

Në një ajet tjetër ceket një gjë tjetër që konsiderohet qëllim i misionit të të dërguarve: “Ne i dërguam të dërguarit Tanë me dëshmi të qarta dhe i zbritëm me ata Librin dhe drejtësinë që t'i përmbahen njerëzit të së drejtës. Ne e kemi zbritur edhe hekurin që në të ka forcë të fortë dhe dobi për njerëz...”⁶ Në këtë ajet, drejtësia nënkupton ligjin ashtu që e drejta të mbizotërojë kurse të dërguarit kanë ardhur të sigurojnë drejtësinë, gjë që konfirmon edhe një aspekt tjetër të qëllimit të tyre.

Sipas disa njerëzve si Ibn Sina, drejtësia nuk mund të sigurohet në popull pa ligj të drejtë që nuk mund të caktohet nga njeriu për shkak të dy faktorëve:

⁴ Kur'an, 6:79

⁵ Kur'an, 6:163

⁶ Kur'an, 57:25

1. Njeriu nuk mund ta dallojë plotësisht të vërtetën apo ta lirojë veten nga paragjykimet e tij.
2. S'ka garanci për zbatimin e tij (ligjit) ngase nga vetë natyra, njeriu preferon veten ndaj të tjerëve, dhe kështu, kur diçka është kundër interesit tij, ai e refuzon.

Ligji duhet të jetë i atillë që njeriu t'i nënshtrohet dhe se një ligj i tillë patjetër duhet të vijë nga Zoti për të depërtuar në thellësinë e vetëdijes së njeriut. Ky ligj i drejtë vjen nga Zoti edhe për të garantuar zbatimin, shpërblimin dhe dënimin, atëherë duhet të jenë të porositur dhe t'i bindin njerëzit që të besojnë në to, pra, në këtë rast, duhet të njihet vetë Zoti.

Kështu, njohja e Zotit, për disa shkaqe konsiderohet parakusht për sigurimin e drejtësisë; adhurimi i mbron njerëzit nga të harruarit e Legjislatorit dhe gjithmonë ua rikujton Ate si Gjithëpamës. Me këtë argument, thirrja e njerëzve në Zot është edhe një qëllim, ngase në të kundërtën nuk do të ekzistonte motiv për ta njohur Ate.

Në këtë mënyrë kemi tri lloje të logjikës:

1. Qëllimi i misionit të pejgamberëve është vetëm sigurimi i drejtësisë mes popujve dhe jetës së lumtur në këtë botë. Sipas kësaj, njohja e Zotit dhe besimi në Te dhe në ringjalljen, janë parakushte për një realizim të tillë.
2. Lloji i dytë i logjikës është ajo se të njohurit, të adhuruarit dhe të afruarit afër Zotit janë qëllime kryesore kurse e drejta është dytësore. Spiritualiteti i njeriut në këtë botë predikohet në jetën e tij shoqërore, kurse jeta shoqërore pa ligj dhe drejtësi është absurde. Kështu, ligji edhe drejtësia janë kushte për adhurimin e Zotit. Qëllimet e të dërguarve kanë të bëjnë me problemet sociale që i konsiderojmë sot aq të rëndësishme e që kanë të bëjnë me drejtësinë, kurse rëndësia e saj mbetet e dorës së dytë.
3. Paramendimi i ndarjes së qëllimit mes misionit të të dërguarve dhe krijimit e jetës, dhe kështu, njëri prej tyre është themelor, kurse tjetri plotësues. Mund të themi se të dërguarit kishin dy qëllime të pavarura: njëri është lidhja mes njeriut dhe Zotit për hir të adhurimit të Tij, kurse i dyti është të sigurojnë drejtësi mes popujve; kështu mund ta mënjanojmë idenë e konsiderimit të njërit prej tyre si kusht për tjetrin. Ju mund të gjeni shembuj të tillë në Kur'an, ku potencohet çështja e pastrimit të vetes, prej të cilit (pastrimit) varet edhe shpëtimi.

A konsiderohet purifikimi (pastrimi) i vetvetes qëllim në Islam? Është qëllim apo kusht për ta njohur, adhuruar dhe besuar ate, apo për ta siguruar drejtësinë shoqërore?

Sipas këtij aspekti, pasi që misioni i pejgamberëve shikohet si sigurim i drejtësisë shoqërore, atëherë negativitetet shoqërore dhe pozitivitetet janë të dalluara. Ata u rekomandojnë njerëzve të largohen nga të këqijat, si zilia, mendjemadhësia, egoizmi, pangopësia etj., dhe t'u afrohen virtyteve si sinqeriteti, integriteti, sentimente, modestia etj.

Apo do të kishte për qëllim ate se vetë purifikimi i vetvetes është qëllim i pavarur?

Cili prej aspekteve të lartpërmendura duhet të pranohet?

Sipas mendimit tonë Kur'ani asnjëherë nuk pranon dualizmin, ngase ai është libër monoteist me plotkuptimin e fjalës:

“Asnjë send nuk është si Ai”⁷.

Ky ajet prezenton të gjitha atributet e Zotit në mënyrë më të qëlluar,⁸ nuk pranon shok e as rival ndërsa tërë fuqia i përket vetëm Atij e askujt tjetër. Kur'ani është monoteist gjithashtu ngase nuk atribuon ndonjë qëllim si themelor, të pavarur dhe thelbësor në gjithësi pos Zotit. Për njeriun, si

⁷ Kur'an, 42:11

⁸ Kur'an, 20:8: “Atij i takojnë emrat më të bukur”, “All-llahut i takon shembulli më i lartë”, (16:60)

në krijimin, obligimet ashtu edhe në veprat e tij s'ka qëllim tjetër pos njohjes së Zotit. Ka dallim të plotë mes njeriut që e do Islamit dhe atij që beson vetëm në shkollat filozofike. Shumë gjëra të Islamit janë të njëjta si ato të tjerëve, por jo me perspektivë të njëjtë, ngase Islami gjithmonë i shikon gjërat me një perspektivë monoteiste.

Në filozofi, ashtu siç theksuam më parë, njeriu zhvillohet atëherë kur pohon se në botë mbizotëron një seri e ligjeve konstante dhe të pandryshueshme. Kur'ani pohon të njëjtën gjë por në kontekst hyjnor.⁹ Kur'ani jo vetëm që pranon parimin e drejtësisë shoqërore, por edhe e trajton si më kryesor, jo si qëllim kryesor e as si kusht për ate që kuptuam me (çështjen) e lumturisë.

Islami pranon lumturinë brenda suazave praktike të monoteizmit, që do të thotë, devotshmëri e plotë ndaj Zotit.

Sipas Kur'anit, njeriu fiton lumturinë e tij vetëm nga Zoti, Ai i plotëson zbrazëtirat e jetës së tij dhe e kënaq me te.

Në Kur'an thuhet: “Ata që besuan edhe me të përmendur All-llahun, zemrat e tyre qetësohen; pra ta dini se me të përmendur All-llahun zemrat stabilizohen”.¹⁰

Vetë Zoti sjell qetësim në zemrën e mërzhitur dhe kureshtare të njeriut; Gjërat tjera janë plotësuese dhe hyrëse.

E njëjta gjë thuhet edhe për adhurimin:

“Nuk ka Zot tjetër pos Meje, pra Mua më adhuro”,¹¹

“Vërtet, namazi largon nga të shëmtuarat dhe të irituarat, e përmendja e All-llahut është më e madhja (e adhurimeve); All-llahu e di ç'punoni ju”.¹²

Islami e konsideron njeriun si krijesë për ta adhuruar Zotin, ta njohë e t'i afrohet, gjë që i jep fuqi.

Dituria dhe fuqia nuk janë qëllime përfundimtare e as purifikimi (pastrimi) i vetvetes!

⁹ Kur'an, 35:43: “Nuk do të gjeni në ligjin e Zotit ndryshime”.

¹⁰ Kur'an, 13:28.

¹¹ Kur'an, 20:14.

¹² Kur'an, 29:45.

BAZAT E ETIKËS INDIVIDUALE DHE SHOQËRORE

Njeriu, gjatë jetës së tij personale ose shoqërore ndjen nevojë për qëllime jomateriale. Çdo sistem shoqëror kërkon një numër të qëllimeve të cilat janë të zakonshme mes individëve e pa të cilat jeta shoqërore do të ishte krejtësisht e pamundur. Jeta shoqërore nënkupton kooperimin dhe përfitimin e qëllimeve të zakonshme materiale dhe shpirtërore.

Qëllimet e rëndomta të disa njerëzve mund të jenë materiale si; kompanitë komerciale ose industriale që janë të formuara nga një numër i njerëzve të cilët e marrin kapitalin, kurse të tjerët vetëm punojnë.

Shoqëria njerëzore nuk mund të udhëhiqet si një kompani ngase bazat e saj janë krejtësisht ndryshe nga ato të firmës. Në realitet, ky është mendimi ynë sepse ka disa të tjerë si Bertrand Russell, që mendojnë se etika shoqërore nënkupton vetëm interesin personal. Ata e konsiderojnë etikën sociale si një lloj kontrate ndërmjet individëve, gjegjësisht për ta mbrojtur interesin e tyre. Russell e ilustron mendimin e tij me këtë shembull vijues: “Unë dëshiroj ta posedoj lopën e fqinjit tim, mirëpo e kuptoj se nëse veproj ashtu, atëherë ai do të reagojë, do ta grabitë (lopën). Ndoshta në të njëjtën mënyrë do të veprojë edhe ndonjë fqinj tjetër. Kështu, në vend që të fitoj profit, do të humb, dhe për këtë shkak preferoj ta respektoj të drejtën, ai ta ruajë lopën e tij, ndërsa unë ta ruaj timen”.

Russell mendon se bazat e etikës sociale nënkuptojnë respektimin e të drejtave individuale. Ne mund të themi gjithashtu se vjedhësit kanë të njëjtën lidhje, gjegjësisht janë të bashkuar për vjedhje dhe përforsimin e një lloj drejtësie mes tyre, ngase nuk mund të veprojnë në vetmi. Për këtë shkak themi se motoja e Russellit është në kundërshtim me filozofinë e tij. Motoja e tij është humanitare, kurse filozofia e tij në kundërshtim me te. Me konsiderimin e interesit personal si bazë të etikës shoqërore, ne obligojmë kooperimin individual me dhunë, nga frika e reagimit të të tjerëve nëse eventualisht posedojnë fuqi dhe forcë, mirëpo, nëse njeriu bindet se të tjerët janë të dobët për ta dëmtuar, atëherë s'ka nevojë të observohen këto parime të moralit.

Nëse supozojmë se Niksoni dhe Brezhnjevi kanë fuqi të njëjtë, do t'ishte në interesin e tyre t'i respektojnë idetë e tyre, mirëpo nëse njëri prej tyre ballafaqohet me popull të dobët, atëherë s'ka nevojë për një respekt të ndërsjellë.

Kritika e Russellit kundër Shteteve të Bashkuara të Amerikës për luftën në Vietnam në këtë rast do t'ishte e papranuar!

Sidoqoftë, shkolla e tyre ideologjike ishte e padrejtë ngase lejon të fuqishmin ta shtrëngojë të dobëtin, dhe nëse i dobëti nuk tregon tolerancë atëherë duhet të përpiqet që të forcohet.. Politikisht kjo mund të jetë e vërtetë, por jo edhe moralisht ngase i dobëti nuk mund ta bindë të fortin të veprojnë ndryshe.

Me sa duket, shkolla politike filozofike lejon sjelljen despotike të të fuqishmit.

Çdo shkollë filozofike mund të bazohet në qëllimet e njëjta materiale, por obligohet t'i sugjerojë mënyrat tjera (jomateriale) të kontrollimit të degjenerimit, gjegjësisht, shkaqet e agresivitetit individual duhet të hulumtohen e të çrrënjosen. Këto shkaqe nuk kanë lidhje të domosdoshme me përkufizimet humane, intelektuale dhe edukative.

Nëse pyet se çfarë barriere ka ndaj agresionit të të fuqishmit kundër të dobëtit, ata mund të thonë: “Shoqëria duhet të formohet që në fillim ashtu që të mos ekzistojë në te as i fuqishmi e as i dobëti”. Nëse burimet e fuqisë dhe dobësisë zbulohen dhe çrënjosen, atëherë të gjithë njerëzit do të gëzojnë një nivel dhe për shkak të fuqisë së tyre të barabartë do ta respektojnë njëri-tjetrin.

Sipas tyre, një gjë e tillë është e mundshme nëse eliminohet pronësia private sepse vetëm në këtë mënyrë do të përfundojnë kundërthëniet dhe dhuna.

Shoqëria në të cilën të gjithë njerëzit kanë qëllime të shëndosha materiale, do të udhëhiqet si një ndërmarrje e vërtetë kooperuese, ku nuk do të ekzistojë padrejtësia.

Shkolla e marksizmit nuk përqëndrohet në spiritualitetin e njeriut dhe s'flitet në te për vetëdijen morale, por përqëndrohet në pronarin, i cili sipas saj është burim i krejt dobësive dhe presioneve. Pronari privat zëvendësohet me shtetin ose pronësinë shoqërore ashtu që çdo individ punon sipas aftësive të tij kurse kompensim pranon prej shtetit ose shoqërisë, varësisht nga nevojat e tij. Në këtë mënyrë besohet se do të sigurohen paqja, qetësia, drejtësia dhe morali i shëndoshë, kurse të gjitha të këqijat, si armiqësia, urrejtja dhe kompleksët tjera do të çrënjosen, pra, të gjithë do të jetojnë në vëllazërim e barabarësi.

Ky mendim është i gabuar për këto shkaqe:

Momentalisht vërehet se në shoqëritë ku është eliminuar prona private presioni dhe devijimi ende ekzistojnë. Nëse socialistët kishin të drejtë në qëllimet e tyre reformuese dhe nëse shoqëria organizohet në baza komuniste, do t'ishite e pamundur ta përjetojë përsëri korrupsionin. Në anën tjetër, shpesh jemi dëshmitarë të asaj se shoqëritë komuniste i zhdukin udhëheqësit e tyre prej kohe në kohë. Pronari privat, në këtë rast, nuk mund të jetë faktor i vetëm për të përfutuar privilegje.

Së pari, privilegjet nuk karakterizohen nga të hollat dhe kontratat, por prej shumë gjërave tjera që i çmojnë njerëzit. Gruaja e cila është më e bukur se të tjerat ka përparësi që nuk ka të bëjë aspak me pronësinë, mirëpo përsëri e gjen vendin e vet në sistemin komunist.

Ndër më të rëndësishmet janë privilegjet e pozitës dhe elitës. Njeriu më i pasur në botë gjithmonë dëshiron të zgjedhet kryetar i Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe ndonjëherë dëshira e tillë është aq e fuqishme saqë është në gjendje ta sakrifikojë pjesën dërrmuese të pasurisë së tij vetëm për t'ia arritur qëllimit apo për të përfutuar famë e nder si njeri i fuqishëm. Njeriu gjithmonë e çmon veten kur është i respektuar nga të tjerët, pa marrë parasysh se a realizohet respektimi nga frika, dëshira apo devocioni.

A s'ka njerëz që mund të jenë në vend të Ajatull-llah Buruxherdit, të pranojnë dhurata, të njihen, t'ua puthin duart e të kenë njerëzit tjerë nder nëse takohen me ta?

A nuk duan të bëhen mbretër e të rrinë gatitu para tyre me qindra eprorë e njerëz, qoftë edhe nga frika?

Njerëzit i lakmojnë këto gjëra ngase në të kundërtën nuk do të humbnin çdo gjë për të fituar përparësi të tilla.

Kështu, shkak i kryesor i dhunës te njerëzit dhe i të këqijave shoqërore nuk është vetëm pasuria, por ka edhe shkaqe tjera që nuk mund t'i tejkalojë komunizmi.

Së dyti, kur janë privilegjet tjera të siguruar në bazë të përparësive, qoftë edhe në shoqërinë komuniste, profitet e atyre që posedojnë përparësi më të mira janë më të mëdha, p.sh. a do t'ishite interesimi i liderit sovjetik për pasuri i njëjtë sikur ai i bujkut, edhe pse prezenton bujqësinë! Bujku ndoshta asnjëherë në jetë nuk do të udhëtojë me aeroplan, ndërsa lideri i tij në disponim ka aeroplanin më të mirë.

Kështu, nuk mund të thuhet se përparësia nga pasuria është shqyrtuar në komunizëm e as ajo se individët do të fitojnë në mënyrë të barabartë nga pasuria shoqërore.

A kanë dobi të barabartë shërbyesit civilë nga fondi publik i pronarëve privatë? Njeriu i pozitës si lartë gëzon përparësi më të mëdha se një punëtor i rëndomtë.

Posaçërisht vlen të ceket se edhe në shoqëritë komuniste zhvillohet nevoja për vetësakrificim dhe braktisjen e përparësive materiale, p.sh. ushtari që lufton e vritet, nuk vritet për shkaqe të interesit të tij personal, por patjetër duhet të jetë i motivuar me disa ideale ose sentimente, që për hir të tyre ta flijojë jetën. Pra, pjesa më e madhe e shkollave materialistike nuk mund të veprojnë pa virtyte shpirtërore, bile edhe nëse shndërrojnë diçka me bindje në adhurim.

Shkolla ideologjike e shoqërisë, që bazohet vetëm në interesin material, nuk mund të jetë komprehensive (e kuptueshme) ose praktike. Si veprojnë liderët komunistë me parimet, idealet, motot dhe simbolet e sistemit të tyre?

Ata veprojnë ashtu sikur sistemi i tyre është mbi çdo gjë, kurse faktikisht, prezantojnë vetëm përfitimin e interesave të jetës. Sipas bazave të shkollës materialistike, parimi i tyre i ngjan planit ndërtimor të arkitektit ngase s'ka gjë të shenjtë në te, por është vetëm ndihmë për konstruksion. Plani më i mirë plotëson ndërtesën, për të cilën edhe është hartuar. Sa i përket shkollës ideologjike mund të thuhet se është plani më i bukur për shoqërinë, por pse të adhurohet plani? Plani është për ndërtesën kurse ndërtesa për mua, pra pse ta sakrifikoj veten për planin?

Ky qëllim është i palogjikshëm ndërsa sistemi mësimor konsiderohet vetëm si ide për ndërtimin e shoqërisë. Shpeshherë shikohet si diçka e shenjtë dhe se do të ketë dikush nderin ta japë jetën e vet për te. Ithtarët mund të mendojnë se qëllimet e tyre janë të pabaza, por do të obligohen të inkalkulojnë veten e tyre e të tjerët me shpirtin e sakrificimit.

Tash të shohim se si vlerësohen qëllimet shpirtërore ose virtytet. A janë të vërteta apo vetëm sugjerime të ndonjë intriganti të marrë?

Pse vlerësohen më tepër se vlerat materiale.

Para së gjithash, çka është e vlefshme?

Kur njeriu ndërmerr një çështje me dëshirë të lirë, atëherë ai ka ndonjë qëllim që është i vlefshëm për te, pa marrë parasysh se a është material apo shpirtëror, gjegjësisht qëllimi është në interes të tij ngase në të kundërtën asnjëherë nuk do ta zbatojë.

Thuhet se paqëllimshmëria ose futiliteti është e pamundshme nga aspekti materialist, është e qartë se unë do ta zbatoj atë që është në dobinë time dhe për kontinuitetin e jetës sime; pra unë jetoj instinktivisht.

Termi “vlerë” mund të përdoret si për gjërat materiale ashtu edhe për ato shpirtërore, p.sh. mjeku mund të më vlerësojë ngase e tillë është mjekësia. Gjërat materiale, në realitet, janë fizike ose trupi i kërkon; gjithashtu edhe ushtrimi është i nevojshëm për trupin, edhe pse nuk është substancë. Kështu, ushqimi dhe ushtrimi, janë të vlefshëm për ne. Të jeshë i mëshirshëm ndaj të tjerëve mund të mos kesh fitim material.

Ndonjë individ përpiqet të kontribuojë shumë në ndonjë organizatë edukative, për hir të gjeneratës së ardhshme, dhe nga kjo jo vetëm që s'ka profit por mund ta humbë kohën dhe oportunitetin për sukses më të lartë.

Si do ta shikojmë shpirtërisht këtë çështje?

Çështjet shpirtërore janë shumë të rëndësishme në jetën njerëzore, mirëpo pyetja, e cila mund të shtrohet, është ajo se a përkufizohet spiritualiteti me besimin në Zot apo është e mundshme të ekzistojnë vlera shpirtërore që e udhëzojnë jetën njerëzore pa një besim të tillë?

Sartri, në librin e vet “Genuineness of Man” citon këtë frazë të Dostojevskit: “Sikur të mos ekzistonte Zoti, çdo gjë do t'ishte e lejuar”. Kjo do të thotë se e mira dhe e keqja, e vërteta dhe

mashtrimi si dhe tradhtia e shërbimi varen nga ajo se a besojmë në Zot apo jo. Nëse nuk kemi besim të tillë, atëherë nuk do të ekzistojë barrierë dhe çdo gjë do të lejohet.

A është kjo e vërtetë apo jo?

Marksistët, si materialistë, pohojnë se s'kanë lidhje me spiritualitetin ose humanitetin, dhe nëse referojnë termin "humanizëm" atëherë kanë për qëllim shoqërinë pa klasa. Sipas tyre, njerëzit janë ose të shëndoshë ose jo, kurse defektet e tyre zhvillohen nga pronësia private dhe diferencat socio-ekonomike klasore.

Kur të çrrënjosen këto diferenca, njerëzit do t'i kthehen gjendjes së shëndoshë.

Ata nuk besojnë në ndonjë përsosje, përparim e as në evolucion tjetër për njeriun.

Si qëndron fakti me shkollat e tashme ideologjike (filozofike), si ajo e Sartrit, të cilat janë materialiste por që besojnë në vlerat shpirtërore, si humanizmi, dhe që e theksojnë përgjegjësinë njerëzore? Në një anë ato besojnë që njeriu duhet të lirohet nga çdo sovranitet hyjnor apo nga rregullat e natyrës dhe se dëshira e tij nuk vepron në bazë të ideve të kaluara, por vetë njeriu formon veten e vet e jo ambienti, fati ose Zoti; pra ai (njeriu) është përgjegjës i vetes. Kështu çdo akt e veprim që e zgjedh ai vetë është i mirë dhe në këtë mënyrë ai shndërron veten në model që e imitojnë të tjerët dhe në të njëjtën kohë ky është përgjegjës edhe për sjelljen e të tjerëve.

Të shohim ç'është kjo përgjegjësi dhe ç'nënkuptohet me te.

Përgjegjësia është çështje shpirtërore e jo materiale. Në shkollën materialiste, ata mund të thonë se njeriu ka vetëdijen që u përgjigjet çështjeve të përgjegjësisë. Nëse ata besojnë se njeriu posedon dy personalitete, gjegjësisht personalitetin animal dhe human, atëherë kur fyen, i pari dënohet nga i dyti.

Përgjigja e tillë do t'ishte e pranuar, mirëpo ata mohojnë ekzistimin e vetëdijes! Pra, ku fshihen rrënjët e kësaj përgjegjësie?

Sidoqoftë, ata pranojnë përgjegjësinë edhe pse është çështje shpirtërore dhe thonë: "Unë jam përgjegjës para njerëzisë dhe para gjeneratës së ardhshme. Ç'do të thotë kjo? Ata i përkasin shkollës materialiste në një anë kurse në anën tjetër dëshirojnë të ndërtojnë humanizmin (spiritualitetin) dhe ta obligojnë njeriun t'i nënshtrohet atij. Ata e predikojnë këtë ide por pa Zotin, ndërsa Sartri thotë: "Nëse Zoti depërton në krejt këtë, atëherë nuk ekziston spiritualitet, ngase baza e gjithë kësaj është liria njerëzore, kurse prezenca e Zotit pengon lirinë. Kështu, përgjegjësia pa zgjedhje të lirë është e pakuptimtë.

Ndokush mund të thotë: "Çka na pengon të besojmë në spiritualitet pa besim në Zot? Ngase, ekziston vetëdija inherente në natyrën e njeriut që e aftëson njeriun të kënaqet me vepra të mira e t'i urrejë të këqijat. Ai nuk bën vepra të mira për hir të dobive materiale, por për shkak se ndien kënaqësi ashtu siç ndien kënaqësi në njohjen e historisë, gjeografisë etj. I dërguari i vetëm për të është dhurata e madhe, gjegjësisht çështjet etike i japin kënaqësi".

Epikuri (filozof grek) e përmban këtë ide, gjithashtu edhe Omar Hajjami. Epikurizmi më vonë është zbatuar në çdo lloj kënaqësie - të kërkuarit e qetësisë.

Thuhet se Epikuri në shkollën e vet ka besuar në kënaqësitë shpirtërore që ishin më tepër të siguruar e permanente.

Dashuria ndaj bukurisë, luleve, zogjve, këngëve etj. prezenton një shembull tjetër të kënaqësisë pa pasur ndonjë dobi materiale por vetëm të gjeje prehje shpirti në kënaqësi.

Të gjitha këto vështrime deri diku mund të jenë të vërteta dhe kanë të bëjnë me dy përkufizime:

Vetëdija njerëzore nuk mund të jetë aq e aftë t'i identifikojë në thellësi bazat e shkollës ideologjike (filozofike, përkth.). Nëse njeriu vepron vetëm për të fituar kënaqësi, atëherë do të

jetë i mbyllur në burgun suksesiv deri në vdekje, por jo në formë të nevojave të pastra që i identifikon shkolla ideologjike.

Askush nuk është gati ta flijojë jetën për lulet e kopshtit të vet por do të jetojë e të kënaqet me to, të ofruarit ndihmë për të tjerët jep kënaqësi por askush nuk dëshiron të vdesë për te.

Kështu, është e vërtetë se dikush kënaqet me veprat e mira në thellësi të vetëdijes së vet. Këtë gjë e pranon edhe Kur'ani. Sidoqoftë, edhe vetëdija nuk përgatit bazat e shkollës ideologjike, por ka nevojë për besim më të thellë. Nëse dikush thotë se prijësi shkon në një vend dhe e flijon jetën e vet dhe jetën e të tjerëve për të ndier kënaqësi në shërbimin e popullit, atëherë (konstatojmë) se një gjykim i tillë nuk është i realtë sepse ai nuk motivohet vetëm nga vetëdija e tij, por nga besimi më i thellë i tij.

Nëse nuk ka Zot, as rregull objektiv e as lidhje të brendshme mes njeriut dhe gjërave a s'duhet të themi se ekziston një mashtrim në natyrë?

Shopenhaueri thotë: “Natyra, në vend t'i mashtrojë njerëzit që t'i hulumtojnë qëllimet e saj, ajo u ofron kënaqësi”. Për shembull, natyra dëshiron ekzistimin e krijesave; nëse ajo urdhëron njeriun të martohet e të punojë për t'u kujdesur ndaj shoqes dhe fëmijëve, atëherë njeriu inteligjent s'duhet të veprojë ashtu. Natyra e udhëzon ate ashtu që ai vet me dëshirë të plotë ta lypë martesën. Në çdo rast vërejmë se çdo kënaqësi mbështetet në nevojë, p.sh. ne hamë për shkak se natyra jonë kërkon atë substancë apo pime e flemë për disa shkaqe, dhe (në këtë rast), sikur të mos kishim nevojë, nuk do të vepronim kështu.

Kuptimi i kënaqësive materiale është i qartë, por si qëndron fakti me kënaqësitë shpirtërore? Nëse shoh ndonjë jetim atëherë pse duhet të kënaqem?

S'ka të bëjë me mua dhe kështu kjo kënaqësi është e pakuptimtë ngase nuk ka urtësi themelore në te. Por, nëse pranojmë lidhjen e rregullave të botës dhe krijimin e urtë, atëherë gjithë njerëzit i konsiderojmë anëtarë të një komuniteti, ku kërkohet kënaqësia në bazë të parimit se tjetri jeton mirë. Kjo është kështu për shkak se ndjekim parimin e vërtetë të krijimit.

Nëse kjo kënaqësi është aksidentale dhe varet nga aspekti natyror, përsëri do të jetë e pakuptimtë ngase pengon objektivitetin natyror. Kështu, përderisa pranojmë vetëdijen morale dhe pohojmë se njerëzit kanë dobi prej veprave të mira, kurse prej të këqijave humbin, përsëri veprat tona do të jenë të pakuptimta nëse nuk ekziston besimi në Zot dhe në qëllimin e krijimit.

Kur besojmë në vetëdijen morale, që ia ka dhuruar Zoti njeriut për ta arritur qëllimin, atëherë jetimi, plaka dhe unë do të jemi anëtarë të një organizate dhe përbërës të planit të përgjithshëm. Kështu, ne ndjekim dëshirën hyjnore, urtësinë dhe përpiqemi ta arrijmë qëllimin; në këtë rast asgjë nuk është e kotë por çdo gjë është e vërtetë dhe e realtë.

Çdo shkollë ideologjike dhe çdo sistem shoqëror kanë nevojë për një numër të ideve shpirtërore: ideologjia që qëndron mbi vlerat materiale bëhet aq shumë e fuqishme saqë hyjnizohet. Ky hyjnizim mund të jetë mjaft i vlefshëm dhe njeriu atëherë do ta sakrifikojë jetën e vet për te.

Shkolla ideologjike, ashtu siç u cek më lart, na rikujton poetin Sa'di;

“Era, retë, dielli, ti
dhe qielli, të gjithë janë të zënë me punë,
që ju të fitoni jetën dhe
mos e harxhoni me neglijencë!”

Kjo shkollë pranon përgjegjësinë e çdo gjëje të krijuar, apo siç thekson Kur'ani:

“A nuk e dini ju se All-llahu nënshtroi për të mirën tuaj ç'ka në qiell e ç'ka në tokë dhe plotësoi ndaj jush të mirat e Tij të dukshme e të fshehta...” (31:20)

Pra, çdo gjë është krijuar me qëllim dhe funksionon sipas tij.

Kështu, edhe njeriu ka përgjegjësi të mëdha, kurse sistemi që mendon se gjërat nuk kanë qëllim final, nuk pranon përgjegjësinë e krijësave dhe e përkufizon vetëm për njeriun.

Pse është kjo kështu, ende është e pashpjeguar!

Idealet janë themelore për çdo shkollë ideologjike nëse dëshirohet t'i jepet diçka individit dhe shoqërisë të pranojë. Këto ideale janë të pakuptimta nëse nuk pranojnë besimin në Krijuesin dhe manifestimin e Tij të urtë në krijim.

BESIMI, SHKOLLAT IDEOLOGJIKE DHE VIZIONI I BOTËS

Çanësimi intelektual e filozofik dhe besimi janë kushte thelbësore për një ideologji të shëndoshë. Presupozohet perspektiva universale që mbështetet në logjikën partikulare e interne dhe është e përkrahur me rezonues sistematikë që kanë të bëjnë me botën dhe besimin. Besimi i jep fuqi që krijon sinqeritet dhe dashuri për shkaqe më të larta se ato individuale e private; jep fakt që pranohet në disa shkolla ideologjike moderne si ekzistencializmi.

Ata përpiqen të krijojnë ideologji pa besim dhe dëshirojnë të ndërtojnë sistem të pastër filozofik pa besim, si një lloj dashurie për qëllime të larta, por një gjë e tillë është e pamundshme.

Ndonjëherë ata formojnë hije prej së largu që bazohet vetëm në iluzionin njerëzor e jo në diçka tjetër. Tash, ideologjia e bazuar në besim është sakrale, dhe nëse besimi nuk është burim i saj por prezenton vetëm një sistem intelektual, atëherë nuk mund ta zhvillojë dashurinë dhe emocionin ngase i pengon bazat logjike dhe kështu, mund të imponohet vetëm me forcë ose sugjestime.

Shkolla ideologjike është një sistem praktik e jo vetëm teorik ose diçka që ka të bëjë me shkencat teorike. Ky sistem nënkupton idenë e asaj që ekziston, p.sh. fizika e Aristotelit ose Njutnit prezenton sistem të pastër teorik.

Sistemi praktik është më kryesori.

Klasikët gjithashtu e kanë ndarë shkencën në teorike e praktike. Në sistemin empirik, investimi ka për qëllim të zbulojë mënyrën më të mirë si psh. si duhet të jetojë njeriu apo si duhet të jetë shoqëria! Një shtyllë e saj (ideologjisë, përkth.) është organizimi, i cili përbëhet nga pjesët që kanë vend, detyrë dhe vlerë. Ajo nuk mund të jetë koleksion i mendimeve të hutuara, të cilat nuk mund të shpjen kah sistemi koherent. Shkolla ideologjike është koleksion i ideve harmonike që kanë të bëjnë me jetën e reatë, gjegjësisht me atë se si duhet të jetë ajo dhe si nuk duhet të jetë.

Mendimet teorike janë bazat dhe shpirti i saj, faktikisht për këtë themi se çdo ideologji mbështetet në perspektivën universale, që nënkupton shikimin e botës ashtu siç është ndryshe nga shikimi i njeriut. Shpirti i shkollës ideologjike patjetër të posedojë vizion dhe vlerësim në një anë kurse në anën tjetër të krijojë ideale, dmth, jo vetëm baza filozofike por edhe fetare. Ajo duhet të ofrojë diçka të dashur, morale dhe ideal shoqëror.

Astronomia na ofron diçka rreth trupave qiellorë që ekzistojnë por nuk thotë gjë rreth asaj se si duhet, të jenë apo si nuk duhet ngase këto çështje nuk kanë të bëjnë me jetën njerëzore.

Shkolla ideologjike ofron diçka që ka ideal për njeriun. Monoteizmi ka aftësi të formojë baza filozofikimi me perspektivë universale ashtu që të arrijë brendinë e ekzistencës. Në të njëjtën kohë, ajo prezenton njësinë e Zotit ashtu siç thuhet në Kur'an: "S'ka zot tjetër pos All-llahut".

Klasikët e kanë ndarë monoteizmin në disa lloje: monoteizmi thelbësor i attributeve, i veprave dhe adhurimit.

Monoteizmi thelbësor nënkupton besimin se Zoti nuk ka shok ose partner.

Monoteizmi i attributeve nënkupton atë se thelbi nuk i kundërshton atributet e Tij, të cilat gjithashtu nuk janë kontradiktore. Njësia dhe urtësia e Tij janë plotësisht të përkryera.

Monoteizmi i veprave nënkupton gjithashtu njësinë e aksioneve.

Monoteizmi i adhurimit nënkupton se vetëm Atij i takon adhurimi dhe se Ai patjetër të adhurohet, pastaj kjo gjë është në brendinë e shpirtit të njeriut.

Në Kur'an thuhet kështu: “A mos kërkojnë ata (idhtarët e Librit) fe, pos fesë së shpallur nga All-llahu? E Atij i është dorëzuar gjithë ç'ka në qiej e në tokë, me dashje e pa dashje dhe tek Ai kthehen”. (3:83).

Adhurimi ynë është në realitet, një lloj dorëzimi dhe nënshtimi vullnetar, gjegjësisht ashtu siç ceket në kapitullin e gjenezës,¹³ ku çdo krijesë i falënderohet Atij. Në monoteizmin e adhurimit thelbi i Zotit është ideal i njeriut. Meqë Ai është i vetëm, atëherë nuk pranon dualizmin. Ai është origjina e gjithësisë dhe vetëm Atij i takon adhurimi.

Kështu, monoteizmi ka dy prona:

1. Vizionin dhe vlerësimin e ekzistencës dhe
2. Idealin për njeriun.

Marksizmi është krejtësisht ndryshe sepse ai është vizion materialist që koncentrohet në jetesë, por jo edhe ideal dhe se asnjëherë s'mund të ofrojë një gjë të tillë, qoftë edhe në aspektin ekonomik. Ai ka qëllim për t'i mbrojtur interesat e klasave të deprivuara dhe inicon t'i mbrojnë të drejtat e tyre, por ky është qëllim i dobët sepse do të jetë ideal derisa ta përfitojë e pastaj si do të veprojë? Ky do të jetë fundi i ideologjisë dhe qëllimit.

Qëllimi materialist nuk mund të formohet si qëllim sakral ngase nuk qëndron mbi qëllimet njerëzore kurse sakrifikimi për te është alogjik ngase përmbledh idealin materialist. Sigurimi i fitimit material nëpërmes sakrifikimit të vetes është esencialisht kontradiktor me veten.

A mund të quhet një gjë e tillë ideal?

Në realitet marksizmi është mungesë e idealeve dhe rikthim në instinktet individuale. Fuqia e tij qëndron në thyerjen e prangave. Ai nuk mund t'i përmbledhë të gjitha aspektet e jetës, si ate politik, shoqëror, ekonomik e moral përpos në mënyrë indirekte, por në këtë rast, drejtësia dhe etika e humbin domethënien e tyre të vërtetë.

Shkolla ideologjike mund të evidentojë shpirt të determinuar nga lidhjet mes shkakut dhe efektit.

Sidoqoftë, shkolla ideologjike patjetër të ketë ide të përshtatshme ashtu që t'i japë botës perspektivë. Biseda nuk është e vërtetë ngase vizioni, botës pa ideal të përshtatshëm vetë nuk mund të përgatitë një elan të përgjithshëm ose frymëzim në shkollën ideologjike.

Për të qenë konstruktiv, njeriu shikon të ardhmen e jo të kaluarën e as të tashmen. Kështu, vetëm filozofia nuk mjafton. Vizionet e botës janë gjithashtu të ndryshme; njëri prej tyre krijon obligim, kurse tjetri jo. Me fjalë tjera, njëri vizion i jep njeriut përgjegjësi kurse tjetri jo.

Vizioni monoteist i botës krijon obligim hyjnor kurse vizionet tjera, si ekzistencializmi, pengojnë burimin shpirtëror. Ndokush mund të thotë: “Unë jam përgjegjës i vetes sime për shkak se jam i lirë”, por ky lloj i lirisë është i pakuptimtë ngase nuk ka lidhje me të gjitha gjërat tjera dhe kështu shkakton vështirësi.

Të supozoj se unë jam i lirë nga çdo obligim, qoftë rrethanor apo hyjnor, pra sipas thënieve të tyre, në këtë rast unë përgjigjem për veten time e askush tjetër, por a shkakton një gjë e tillë përgjegjësi edhe për të tjerët?

A duhet të zgjedh diçka që është edhe në dobi të të tjerëve?

¹³ Kur'an, 62:1, 13:15;

Nëse ata më ngarkojnë me këtë përgjegjësi, atëherë prej nga rrjedh? Të tjerët janë gjithashtu të lirë por liria absolute nuk është harmonike me përgjegjësinë para të tjerëve.

Biseda e tyre rreth këtij lloji të lirisë, eventualisht rreth shndërrimit në model për të tjerët, është e pakuptimtë. Mund të ketë kuptimin e gjeneralitetit të zgjedhjes sime e të theksohet se zgjedhja nuk është vetëm në dobinë time por edhe në dobinë e të tjerëve, mirëpo të tjerët janë gjithashtu të lirë dhe asnjë nuk mund ta preferojë dëshirën e ndokujt.

Pastaj, mund të pëlqej me mendimin se zgjedhja ime do të ndikojë dhe nxitë të tjerët, por ndryshon nga ndjenja e përgjegjesisë në vetëdijen time. Cili mund të krijojë obligim që më udhëzon si të veproj edhe ate duke e ruajtur parasysh efektin në anën tjetër? A e bën Zoti një gjë të tillë? Ti do të thuash: “jo”. Po vetëdija? Ti përsëri do të thuash: “jo”. Atëherë kush?

Vizioni monoteist i botës, për shkak të aftësisë së tij për krijimin e idealeve, obligimit dhe përgjegjesisë, gjithashtu shërben si udhëheqës, të udhëzojë kah realizimi i qëllimit, të dhurojë kënaqësi e kurajë dhe zhvillon tek ne shpirtin e sakrifikimit të vetes. Para së gjithash, siç thotë Tabataba'i, dijetari i famshëm, ky mund të jetë element përbërës i krejt elementeve të mësimt.

Parimi i monoteizmit i ngjan ujit që i ujit rrënjët e gjitha mendimeve, gjakut që shpërndan ushqimin në të gjitha pjesët e trupit apo shpirtit që i jep jetë e dinamizëm shkollës ideologjike.

Sa i përket idealit, Sartri dhe të tjerët thonë se njeriu nuk duhet të ndalet në kufi por duhet ta tejkalojë e ta ndryshojë planin për qëllim të ri dhe të përparojë vazhdimisht në këtë mënyrë. Ky mendim nënkupton qëllimin e përhershëm e të padefinuar prej fillimi, ashtu siç ecë ndonjëri aq larg derisa hapet para tij horizonti i ri e ai vazhdon. Ai nuk dëshiron ta arrijë qëllimin përfundimtar dhe për këtë e merr parasysh vdekjen.

Në monoteizëm qëllimi ekziston gjithmonë prej fillimi, është i qartë dhe i papërkufizuar. Ai gjithmonë është i ri dhe bën gara.

Asnjë vizion tjetër i botës nuk formon burimin e shpirtit të shkollës ideologjike as idealin e as fuqinë e motivuar. Në të njëjtën kohë monoteizmi krijon obligim, prodhon kënaqësi, siguron udhëheqjen dhe kurajon, sakrifikimin e vetes dhe përmban zhvillimin e kuptueshëm të shoqërisë ashtu që të gjitha problemet mund të zgjidhen.

Vetëm vizioni botëror monoteist, i cili është i kuptueshëm, mund t'i posedojë të gjitha cilësitë e lartpërmendura.

BESIMI ISLAM DHE PËRKRYERJA NJERËZORE

Ç'është “besimi”, i cili theksohet në Islam, referohet në Kur'an dhe është objekt studimi. “Besimi” në fillim referon besimin në Zot, pastaj besimin në engjëjt, librat e shenjtë, të dërguarit, ringjalljen, etj. A është besimi në Islam qëllim për njerëzit apo nënkupton qëllime tjera?

Të gjitha këto janë qëllime për njerëzit dhe asnjë qëllim ose nocion hyjnor nuk ka të bëjë me te. Këto qëllime nënkuptohen si përpjekje njerëzore në drejtim të përkryerjes.

A është vetë “besimi” përkryerje njerëzore që është rekomanduar? A obligohet njeriu “të besojë” për shkak të efekteve të mira?

Filozofët shtrajnë pyetjen kështu: “A është besimi bekim për njeriun apo diçka e dobishme?” Ka diferencë mes “besimit” dhe “të dobishmes”. “Besimi” është përkryerje që dëshirohet në vete e jo për diçka tjetër kurse çdo gjë që është e dobishme është edhe e mirë për shkak të efektit dobiprurës, gjegjësisht është prolog i bekimit, por jo besim në vete.

Gjatë diskutimit rreth Islamit si shkollë ideologjike duhet të qartësohet se a është “besimi” qëllim dhe bekim pa marrë parasysh efektin e tij?

Ne bisedojmë rreth besimit dhe themi se ai jep qetësi dhe fuqi shpirtërore kundër mjerimit, kurse në shoqëri njerëzit mund t'i besojnë njëri-tjetrit, tregojnë mirësjellje dhe largojnë keqsjelljen.

A është besimi i mirë për shkak të efektit të tij apo për shkak se lyp përkryerjen në vete? Këtu vjen në shprehje pyetja: “Prej çka përbëhet përkryerja njerëzore? Përgjigjja e kësaj pyetjeje është më e vështirë se e të tjerave. Ne në botë shpeshherë mund ta dallojmë përkryerjen e gjërave dhe themi: “sa mollë e përkryer është kjo”!, gjegjësisht mbështetemi në ngjyrën e saj, shijen, bukurinë dhe formën. Nëse një mollë i ka të gjitha këto cilësi, atëherë e quajmë “perfekte”.

Shtëpia e përkryer lehtë definohet, ashtu edhe kali, mirëpo është shumë më vështirë të definohet njeriu i përkryer. Kështu, duhet të shërohen aspektet e ndryshme, që kanë të bëjnë me te e të shihet se cili aspekt është i drejtë, dhe nëse eventualisht nuk mund ta bëjmë një gjë të tillë shkencërisht, atëherë së paku të shohim se sa janë aspektet e tilla të konfirmuara në Kur'an.

A mund të thuhet se qenie e përkryer është ajo që fiton dobi maksimale nga natyra e jashtme?

Një supozim i tillë është i gabuar për dy shkaqe:

1. Ne nuk i definojmë gjërat tjera në këtë mënyrë, ngase nuk themi se kali është i përkryer për shkak të dobishmërisë, por për shkak të cilësive të tij partikulare. Nuk mendojmë se kali është i përkryer për shkak të të ushqyerit e tepër e as që e quajmë mollën të përkryer për shkak se thithë më tepër ajër, ujë dhe dritë.
2. Është vështirë të pranohet në mënyrë të vetëdijshme se njeriu më i përkryer është ai që ka më tepër dobi nga natyra. Kështu, njeriu defektiv është është ai që fiton më pak ose diçka!

T'i krahasojmë dy njerëz: Muavija ka shfrytëzuar dobi maksimale gjatë jetës së tij tetëdhjetëvjeçare dhe ka qenë udhëheqës i Sirisë afër dyzet vjet (njëzet vjet si guvernator i

fuqishëm dhe njëzet vjet si halif i fuqishëm). Pastaj aty ka qenë edhe Aliu r.a. i cili ka jetuar një jetë asketike e të urtë. Urtësia e tij nënkuptonte të jeshë i lirë, gjeneroz, human e të mos mashtrohet me botën por zemrën tënde t'ua dhurosh gjërave shpirtërore. Sidoqoftë, pjesa e tij nga të dhënat e kësaj bote përbëhej prej disa pjesëve të bukës, pra, a duhet ta quajmë “të pakryer” për shkak se ka shfrytëzuar më pak botën? Nëse pohojmë kështu, atëherë zbulojmë se njeriu është më i ulët se shtazët sepse ne nuk e vlerësojmë shtazën në bazë të standardit të shfrytëzimit të botës, edhe pse disa i vlerësojnë njerëzit në këtë mënyrë.

S'ka njeri që pranon mohimin e çdo spiritualiteti deri në këtë shkallë!

Këtu vërejmë edhe një çështje tjetër, gjegjësisht atë se nëse dobitë apo shfrytëzimet e tilla nuk përcaktojnë përkryerjen njerëzore në këtë botë, atëherë ç'është puna me botën tjetër? Kjo nënkupton se përkryerja e njeriut është t'i shfrytëzosh e të kesh dobi prej të dhënave të Zotit.

Sidoqoftë, një gjë e tillë është e pamundshme në këtë botë dhe për këtë njerëzit luten për të siguruar dobi maksimale në botën tjetër. Kur flasim rreth lutjes së tillë, Ibn Sina (Avicena) thotë: “Për njerëzit e tillë lutja i ngjan punës së paguar me rrogë, kështu që pa pagesë nuk do të ketë dëshirë për punë”.

Nga aspekti logjik islam, besimi i tillë prezenton lutjen defektive ngase devocioni dhe lutja zbatohen për hir të shpërblimit në botën tjetër. Ka referime të shumta rreth këtij aspekti nga prijësit:

- “Ata që luten nga frika, veprojnë si skllëverit që frikohen nga zotërinjtë e tyre”¹⁴. Në një vend tjetër Aliu (r.a.) thotë: “O Zot, unë nuk të adhuroj nga frika e zjarrit Tënd ose nga dëshira për të përfituar parajsën; unë të adhuroj për shkak se Ty të takon adhurimi”.

Kështu, nuk është e drejtë të mendohet se përkryerja njerëzore varet nga aftësia e sigurimit të dobive materiale, maksimale, as të mohohen vlerat e kësaj bote e as të përcaktohen dobitë për botën e ardhshme. Ekzistojnë aspekte të ndryshme materialiste që në fund përfundojnë me idenë e dobësisë.

Aspektet shpirtërore kanë lloje të ndryshme:

1. Lloji i parë, i cili është edhe më i vlefshmi, prezenton aspektin e gnostikëve që kanë të bëjnë me “njeriun e përkryer”. Aspekti i tyre rrjedh nga fetë e ndryshme dhe inspirohet nga idetë si “Ademi”, “Pejgamberi”, “të shenjtët” dhe “njeriu perfekt”.

Mackinioni në veprën e tij të titulluar: “Njeriu i përkryer në Islam” e të përkthyer në arabisht nga Abdurrahmani, thotë: “Teoria e njeriut të përkryer nuk daton nga trashëgimia helene ngase filozofia greke nuk e ka potencuar atë”.

Në botën arabe këtë temë e kanë prezentuar sufistët, posaçërisht Muhjiddin ibn Arabi, kurse për te kanë shkruar Abdulkerim Dejlemi, Azizuddin Nesef dhe poeti sufist Sejjid Muhammed Burgai. Gnostikët kanë pasqyrë të qartë rreth përkryerjes së njeriut dhe njeriut të përkryer, të cilën edhe pse nuk e pranojnë të gjithë, përsëri e ofrojnë me vendim të plotë.

Ata besojnë se e vërteta është një dhe se ajo është Zoti, kurse gjërat tjera janë hijet e së vërtetës. Sipas mendimit të tyre, çdo gjë është atribut i Zotit dhe nëse vdesim pa e njohur të vërtetën, atëherë do të vdesim në tradhti, injorancë, errësi dhe pavetëdije absolute.

Njeriu është i përkryer kur e kupton dhe e përfiton të vërtetën. Ata mendojnë se është e pamundshme të shfaqet Zoti në njeriun e as që lejohet një gjë e tillë. Për ta inkarnimi është dualizëm, kurse përfitimi i të vërtetës ose Zoti nënkupton humbjen e identitetit në Te dhe në

¹⁴ Nehxhul-Belaga, urtësia 229: “Disa e adhurojnë Zotin për hir të dëshirave të tyre, dhe adhurimi i tillë i takon tregtarit; disa e adhurojnë nga frika, dhe adhurimi i tillë është i skllëverve; disa e adhurojnë pa shpërblim dhe adhurimi i tillë është i fisnikëve”.

këtë rast jo vetëm që e kupton njeriu plotësisht të vërtetën, por edhe e njeh vetveten. Zoti është e vetmja e vërtetë dhe se çdo gjë tjetër është manifestim i saj. Ky është kuptimi i frazës: “të afruarit ndaj Zotit”. Pastaj ata pranojnë fazat e “afrimit” në mënyrë succesive sepse ekzistojnë shkallë të gnosticizmit para se të arrihet e vërteta. Ai që nuk e përfiton është i papërllyer kurse humaniteti i njeriut përbëhet prej njohjes edhe përfitimit të së vërtetës.

Dashuria, ndjenja dhe afërsia ndihmojnë përparimin kah Zoti dhe e vërteta. Rruga e arritjes deri tek Ai kalon nëpër zemër e jo nëpër intelekt e filozofi.

Çdo përkryerje tjetër pason nga kjo përkryerje dhe për këtë edhe resoni mund të konsiderohet përkryerje.

A është asketizmi përkryerje?

Ata do të thonë po, sepse është kusht për ta ndjekur këtë rrugë. Të tilla janë edhe cilësitë tjera si ndihma, udhëzimi, që konsiderohen të mira morale.

2. Filozofët idealistë kanë mendim të ndryshëm nga ai i gnostikëve sepse mendojnë se përkryerja njerëzore varet prej dy gjërave: nga njohja e fakteve dhe nga urtësia. Gnostikët përqëndrohen në të vërtetën, kurse filozofët e vlerësojnë urtësinë që nënkupton të kuptuarit e realitetit të gjërave dhe qenies ashtu siç janë, p.sh. cilësia e mollës ka të bëjë me shkencën e jo me urtësinë, po thjesht njohja e shtëpisë ose qytetit si një tërësi e plotë ndryshon nga njohja pjesore.

I urti mendon se përkryerja njerëzore është konteksti i përgjithshëm i njohjes shkencore e precize të gjithësisë. Bota e tij subjektive është shkencore e intelektuale dhe korrespondon me botën objektive, p.sh. në botën objektive ekzistojnë Zoti, rregulli i Tij universal, material dhe jomaterial. Gjithashtu edhe në botën shkencore e intelektuale këto gjëra patjetër ekzistojnë. Për ta pra, njeriu i përkryer obligohet ta njohë urtësinë. Ne mund të diskutojmë rreth argumentit dhe dukjes së urtësisë por jo edhe rreth origjinës dhe parimit të saj. Në Kur'an gjithashtu thuhet:

“Ai ia dhuron urtësinë atij që do, e kujt i është dhënë urtësia, atij pra i është dhuruar mirësi e madhe, por përveç të mençurve këtë nuk e kupton askush”. (1:269).

I urti përpos urtësisë pranon edhe drejtësinë si rekuizit të përkryerjes, gjegjësisht drejtësinë morale prej të cilës varet drejtësia shoqërore. Kjo nënkupton atë se duhet të ekzistojë ekuilibër mes fuqive të njeriut dhe instinkteve që udhëzohen nga fuqia intelektuale. Me fjalë të tjera, intelekt i patjetër të dominojë mbi të gjitha apetitet, pasionet dhe imagjinatat ashtu që t'u jepet mundësia të funksionojnë në mënyrë moderate.

Në terminologjinë e të urtit ajo që ka të bëjë me urtësinë quhet “intelekt spekulativ” kurse ajo që ka të bëjë me drejtësinë quhet “intelekt praktik”.

Pyetja që u shtrua rreth “besimit” mund të përsëritet në lidhje me urtësinë. A prezanton urtësia për njeriun qëllim ose die? A është dituria qëllim ose ide në vete apo të dyja? A është dituria përkryerje njerëzore! Nëse është, atëherë ajo është dobiprurëse e nëse nuk ka dobi atëherë është e pavlefshme, gjegjësisht sa më shumë të jetë dobiprurëse aq më mirë do të jetë.

3. Përkryerja njerëzore mbështetet në sentimente, gjegjësisht në dashuri. Ky është mendim etik që thotë se sa më shumë ndjenja të ketë njeriu ndaj të tjerëve, aq më i përkryer do të jetë, e nëse ato ndjenja janë të pakta, atëherë ai është i papërkryer.

Baza e devijimi moral qëndron në egoizëm dhe sa më shumë e çrrënjosë egoizmin dhe tregon dashuri ndaj të tjerëve, aq më i përkryer është. Këtë çështje e kanë potencuar edhe hindusët, posaçërisht Gandhi në librin e tij të titulluar: “Ky është besimi im” (This is my faith). Hindusët përqëndrohen në të vërtetën dhe në dashuri si dhe e kritikojnë qytetërimin perëndimor që i mohon këto dy gjëra.

4. Përkryerje njerëzore është bukuria. Natyrisht ky aspekt nuk referon vetëm bukurinë fizike por më tepër mbështetet në bukurinë shpirtërore. Gjërat artistike tregojnë shpirt artistik që krijon gjëra të bukura.
5. Aspekti perëndimor mbizotërues është materialist dhe nënkupton atë se përkryerja njerëzore varet nga fuqia, gjegjësisht njeriu sa më i fuqishëm të jetë dhe sa më tepër të dominojë në rrethin e tij, aq më i përkryer bëhet. Teoria e Darvinit rreth evolucionit reflekton këtë ide. Sipas kriterit të Darvinit, qenia e përkryer duhet të jetë mjaft e fuqishme për ta mbrojtur veten dhe për ta mënjanuar rivalin nëse dëshiron të jetojë. Darvini është kritikuar për parimin e jetesës që ka të bëjë me moralitetin e shkatërruar.

Disa njerëz nga Perëndimi pohojnë se kanë zbuluar diturinë që është dobiprurëse për njerëzinë, e bën më të fuqishme dhe mbizotëron natyrën.

Kështu, ata zhvilluan shkencën empirike për ta përdorur si instrument në zhvillimin e qytetërimit dhe teknologjisë.

Kjo ide i ka pasur vlerat e veta mirëpo ata kanë bërë aq ekscese saqë kanë sjellë më tepër dëm sesa dobi. Ata e kanë injoruar sakralitetin e urtësisë, të vërtetës, dashurisë dhe besimit, gjegjësisht sakralitetin e gjërave në të cilat kanë besuar njerëzit më parë. Për ta, çdo gjë plotëson fuqinë dhe kështu u përpoqën ta ndryshojnë kursin e përparimit njerëzor. Prej atëherë, njerëzimi orvatet të ndahet nga besimi në spiritualitet dhe nëse theksojnë spiritualitetin, veprojnë në të kundërtën.

Filozofia e Niçes është kritikuar për shkak se ishte tepër ekstravagante. Sidoqoftë, ai ishte i sinqertë dhe zemërçelur. Konkludimi i tij logjik (dhe i rrugës intelektuale të Bekonit që përcillej), ishte të vendoset shkenca në shërbim të fuqisë dhe të pranohet përkryerja njerëzore vetëm me fuqi.

PËRMBLEDHJA E MONOTEIZMIT ISLAM

Si është aspekti i Islamit ndaj përkryerjes njerëzore? Kur shkolla ideologjike dëshiron të formojë vazhdimësi, atëherë patjetër ta përgatitë udhëheqjen dhe ta forcojë rezolucionin e vazhdimësisë, që është qëllim i tyre e që kërkohet prej tyre të përcillet.

Qëllimi i Islamit është i njëjtë me qëllimin e vërtetë të muslimanit. Konceptualizimi i njeriut të përkryer në realitet është diskutim rreth idealit burimor dhe ideologjisë së Islamit.

Aspektet e ndryshme që kanë të bëjnë me përkryerjen njerëzore dhe qenien e përkryer pak më parë u diskutuan kurse tash do të bëjmë një përmbledhje të tyre:

Sipas gnostikëve e vërteta është bazë e çdo gjëje.

E vërteta është esenca e Zotit kurse manifestimi i Tij është forma e gjërave dhe qenieve. Njeriu gjithashtu sa më shumë i afrohet Atij, aq më i përkryer bëhet. Çdo gjë përpos së vërtetës, që është Zoti, është hija e Tij, ngase është realitet në vete. Zoti është absolut, askush nuk mund t'i bëhet rival e as të krahasohet me Të. Ata pranojnë gjithashtu se njeriu mund të njësohet me Zotin ose siç thonë ata, mund të shkrihet në thelbin e Tij.

Njeriu është qenie e ndarë nga Origjinatori i tij, dhe kështu përkryerja dhe lumturia varen nga rikthimi në origjinën e tij, gjegjësisht në esencën e Zotit.

Ata gjithashtu ofrojnë mënyra dhe ide për ta përfituar këtë qëllim, eventualisht nëpërmjet gjithë esencës së njeriut, ose konkretisht nëpërmes zemrës së tij dhe ndryshimeve e transformimeve të saj, të cilat me çrrënjosjen e pengesave e arrijnë unitetin e përkryer. Idetë e tyre përbëhen prej dashurisë, lutjes dhe pastrimit të vetes.

Filozofët idealistë mendojnë krejtësisht ndryshe, ngase sipas tyre thelbi i njeriut është intelektu kurse gjërat tjera janë sekondare. Përkryerja e fuqisë intelektuale ka dy aspekte: aspekti spekulativ dhe ai praktik. Aspekti spekulativ ose teorik është urtësia, e cila nënkupton atë se e gjithë esenca duhet të udhëzohet në bazë të inteligjencës e jo në bazë të instinktit ose fuqive tjera. Sipas Platonit, “Teoria e shtetit” ka të bëjë me utopinë ku filozofët bëhen udhëheqës e udhëheqësit filozofë. Kjo teori zbatohet edhe në individët sepse thuhet se njeriu është i lumtur kur në esencën e tij mbizotëron filozofia. Për ta, të përfituarit e të vërtetës nuk vjen parasysh; ata përqëndrohen në mendje dhe në refleks e jo në zemër dhe në shpirt. Rruga e arritjes së qëllimit është intelektu, logjika dhe kuptimi.

Një grup tjetër mendon se dashuria është përkryerje e njeriut, gjë që nënkupton të harrosh veten e t'i duash të tjerët ashtu që të mos ekzistojë kufi mes teje dhe të tjerëve, dhe kur bëhet fjalë për zgjedhjen, atëherë u jepet përparësi të tjerëve. Qenia, e cila i ka zhvilluar ndjenjat fisnike deri në fund, konsiderohet qenie e përkryer.

Një shkollë tjetër ideologjike konsideron bukurinë si esencë të përkryerjes njerëzore dhe jo vetëm bukurinë fizike por edhe bukurinë shpirtërore dhe moralin e lartë. Kjo është ideja thelbësore e shkollës sokratike. Ata pohojnë se e vërteta është e bukur për shkak se është e bukur. Termi “i mirë” zbatohet për shqisat dhe inteligjencën. Dituria është përkryerje për shkak se është e bukur dhe e kundërta, injoranca është e urrejtur, pastaj edhe fuqia me dobësinë janë në kategori të njëjtë.

Në etikën sokratike çdo gjë bazohet në bukurinë intelektuale ose në urrejtje. Poezia, arti dhe ideja origjinale krijojnë bukurinë, kurse krijuesi i bukurisë duhet të jetë patjetër vetë i bukur që të mund ta krijojë bukurinë. Vetëm shpirti i bukur komponon poemë të bukur ose vizaton pikturë të bukur.

Ka një tregim rreth një mbreti haxharian, i cili shkruan një varg të strofës por nuk ka mundur edhe të dytin. Kështu, ka kërkuar ndihmë prej poetëve tjerë, derisa njëri prej tyre e ka plotësuar me një varg që konsiderohej si më i mirë.

Vargu i parë ishte kështu:

- "Askush s'ka pa bukuri si të Jusufit".

Kurse vargu i dytë:

- "Po Ai, i cili krijoi Jusufin ka bukuri të vërtetë".

Kjo është e vërtetë ngase vetëm krijuesi i bukur mund të krijojë bukurinë në krijesat e tij.

Tash të shohim se ç'mendon Islami rreth këtyre çështjeve.

A e pranon Islami çështjen se "e vërteta" është gjë e përkryer?

Ne s'mund ta pranojmë mendimin e gnostikëve sepse në Islam Zoti nuk është Krijues në kuptim të të atit, i cili është i aftë të lindë genie tjera. Nëse është kështu, atëherë çka do t'ishte ai pas kompletimit të krijimit? A është Ai si i ati që ka fëmijë, apo është përgatitës i jetës së krijesave apo siç pohonte Aristoteli, motivi i parë i fuqisë?

Logjika islame rreth Zotit është më e lartë se kjo sepse s'ka gjë që mund të krahasohet me Te. Nëse është realitet, atëherë të tjerët janë "mirazh" ose "hije". Në Kur'an thuhet: "Zoti është drita e qiejve dhe e tokës". (24:35), dmth. Ai është ashtu siç është, kurse gjërat tjera i takojnë Atij. Në citatat tjera të Kur'anit theksohet se Ai është "e vërteta absolute".

Në Kur'an thuhet:

"Ne do t'ua bëjmë atyre të mundshme që të shohin argumentet tona në horizonte dhe në veten e tyre derisa t'u bëhet e qartë se ai (Kur'ani) është i vërtetë." (41:53)

Në realitet nëse ndokush beson në Zot, atëherë asgjë nuk mund të krahasohet me te (besimin) ngase gjërat tjera janë të pavlefshme.

Sa'di e thekson shumë bukur këtë ide në përmbledhjen e tij poetike "Bustan".

"Mënyra e intelektit është e mahnitshme;

Po, urtësi është se s'ka tjetër pos Zotit".

Kur e sqaron çështjen e hiçit, ai thotë:

"Kjo mund t'i thuhet njohësit të të vërtetës,
kurse njerëzit e pandehur do ta qortojnë,
duke thënë se çka janë qielli dhe toka?
Kush janë qeniet njerëzore, shtazët dhe djajt?"

Pastaj përgjigjet duke thënë se ato nuk janë të kota:

"Ti, o shoku im i urtë, mirë ke pyetur
dhe unë do t'i përgjigjem intelektit tënd konfirmues;
Dielli, deti, kodrat dhe qiejt,
qeniet njerëzore, djajt, xhinët dhe engjëjt,
Sidoqofshin, ata janë të paaftë
të flasin për ekzistencën para esencës së Tij."

Nëse Ai ekziston atëherë gjërat tjera janë asgjë. Kur njeriu e njeh Zotin atëherë është e pamundshme të kthehet në ndonjë anë tjetër ose të kërkojë ndonjë qëllim tjetër. Kështu, besimi në Islam është më i lartë se çdo krahasim tjetër me Zotin, të vërtetën dhe realitetin!

A është urtësia, të cilën e potencojnë të urtit, e vlefshme në Islam? Parimi i urtësisë, që do të thotë të njohurit e fakteve ashtu siç janë, pranohet në Islam. Kur'ani thotë:

“Ai ia dhuron urtësinë atij që do, e kujt i është dhënë urtësia, atij pra i është dhuruar mirësi e madhe, e përveç të mençurve, këtë nuk e kupton kush.” (2:269).

Si mund ta interpretojmë këtë ajet? Urtësia quhet mirësi njerëzore dhe përafërsisht është ekuivalent i përkryerjes e jo vetëm e dobishme.

Edhe drejtësia është e tillë, gjegjësisht drejtësia shoqërore. Natyrisht, drejtësia shoqërore ka të bëjë me drejtësinë morale të përkryerjes së individëve. Islami pranon moderacionin mes fuqisë dhe instinktit, ndërsa refuzon ekstravagancën. Ai pranon përpos udhëzimit të intelektit edhe të besuarit. Islami konsideron fuqitë e njeriut më të larta se ato filozofike ngase filozofia e kombinuar me besim mund të veprojë si udhëzues.

Sa i përket “dashurisë” në Islam mund të thuhet vetëm kjo: “Në një kapitull të librit “Kindnesses and Mutual Affections”, thuhet se Muhammedi a.s. i ka pyetur shokët e vet: “Cili besim është më i fuqishëm?” Çdonjëri prej tyre ka dhënë përgjigje të ndryshme. Njëri prej tyre tha “namazi”, tjetri “agjërimi”, kurse i treti “haxhxi”...Ai tha: “Atë që e thoni është e vërtetë, por asnjëri nuk është më i fuqishmi”. Ata e pyetën: “Cili është pra?” Ai u përgjigj: “T’i duash të tjerët për hir të Zotit”.

Cilat çështje janë parësore e cilat dytësore?

Gjithashtu ekziston edhe çështja e “adhurimit”. Në Kur'an thuhet: “Unë nuk i krijova xhinët dhe njerëzit për tjetër pos që të më adhurojnë”. (51:56).

Pra, adhurimi prezentohet si qëllim. Ndoshta ka disa që nuk e pranojnë këtë, por ne diskutuam më parë rreth mendimit që e përmban dobinë materiale, mohon përkryerjen njerëzore dhe ekzistimin e qenieve të përkryera. Ata mendojnë se çdo gjë vlen, bile edhe dituria, aq sa është në dobi të njerëzve.

Natyrisht, ky ishte mendimi njerëzor prej kohës së Bekonit. Meqë shoqëria ka përparuar, atëherë cila shoqëri sot është më e përkryer? Ajo që është më afër realitetit apo besimit? Apo ajo që ka më tepër urtësi e drejtësi apo dashuri?

Ata thonë: “Jo, ajo është shoqëria që siguron më tepër dobi, teknikë, shkencë ose çdo gjë që siguron jetë më të mirë dhe dobi më të mëdha materiale.” Këto dobi, sipas tyre, duhet të sigurohen aq sa ta mbrojnë shëndetin trupor dhe zhvillimin si dhe t’i kënaqin epshet e apetitet, gjegjësisht ashtu siç ndodhë me kafshët dhe bimët.

Kështu, sipas tyre, s’ka përkryerje njerëzore pas përkryerjes animale dhe vegjetariene. Shkenca është për njeriun ashtu siç është briri për kafshën, gjegjësisht armë për jetesë.

Tash të shohim se për çka është adhurimi!

Këtu ekzistojnë dy mënyra eksplikuese. Për popullin e rëndomtë adhurimi është për të fituar shpërblim më të mirë prej Zotit në botën e ardhshme, sepse shpërblimet e kësaj bote janë të kufizuara. Kështu, adhurimi ofron shpresa për kompensime më të mëdha në jetën tjetër, si hurijet, pallatet e parajsës, ëmbëlsirat, frytet dhe pijet e këndshme.

Përkryerja e tillë është vetëm animale, edhe pse ka të bëjë me jetën në botën tjetër. Adhurimi mund të ketë domethënie tjetër, jo adhurim skllavëror por adhurim fisnik. Në adhurimin fisnik nuk lypet sigurimi i dobive e as lirimi nga kënaqësitë fizike e materiale.

Ky adhurim qëndron mbi apetitet animale, zbatohet për hir të dashurisë, ndjenjave dhe vullnetit të lirë. Vetëm në këtë mënyrë adhurimi shndërrohet në ekuivalent të dashurisë së të vërtetës kurse Zoti, në këtë rast, nuk do të jetë qëllim i jetës së kësaj bote ose të tjetrës, por do të jetë vetë e vërteta dhe realitet i vërtetë. Ky lloj adhurimi ka pozitë të lartë sepse nuk është ide po qëllim në vete.

Kështu, ekzistojnë shkallë të ndryshme të adhurimit: adhurimi për kënaqjen e epsheve animale në botën tjetër konsiderohet një lloj i përkryerjes në krahasim me mungesën e adhurimit dhe lidhshmërisë pozitive me gjërat materiale. Për këtë, të kërkuarit diçka permanente nga Zoti është në kundërshtim me egoizmin dhe sensualitetin transitiv të kësaj bote.

Ky lloj adhurimi është më i ulët se ai i adhurimit të pastër, që zbatohet për hir të vetvetes. Pra, adhurimi varet prej besimit, kurse besimi prej të vërtetës.

Islami i thërret njerëzit në urtësi, drejtësi, dashuri dhe bukuri! Cili prej tyre është qëllimi kryesor? A janë të barabartë apo njëri prej tyre është themelor kurse të tjerët plotësues?

Ne mendojmë se qëllimi është e vërteta, konkretisht Zoti, dhe se monoteizmi islam mund ta ketë vetëm këtë domethënie. Nëse Islami ofron qëllime tjera si; parajsja, apo ikja nga ferri, atëherë këto kanë vlerë sekondare.

Urtësia në vete nuk është qëllim, por mjet për ta arritur të vërtetën.

Drejtësia gjithashtu është e mirë për ta kontrolluar animalitetin e shpirtit human dhe për të larguar barrierat artificiale nga rruga e së vërtetës.

Dashuria gjithashtu ndihmon për arritjen e të vërtetës.

Mbetet besimi që mund të konsiderohet si qëllim në Islam, por a është i vlefshëm për shkak të efekteve të tij në zhdukjen e brengave, kontrollimin e agresionit dhe krijimin e shpresës?

Besimi në Zot është qëllim në vete!

Efektet e besimit, që janë të shumta, e lidhin njeriun me Zotin dhe se kjo lidhje, sipas aspektit islam, prezenton përkryerjen.